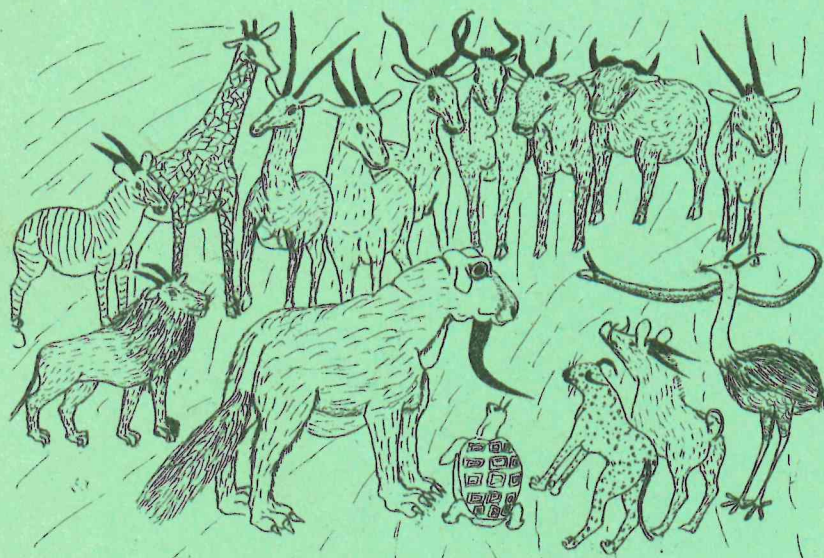

Ngono cîa Kîraci kîa Biûrî

Tharaka Standard 2 Folktales

Ngono cîa Kîraci kîa Biîrî

Tharaka Standard 2 Folktales

043/2026

Stories by: Tharaka Educators

Editor: Susan Nyaga

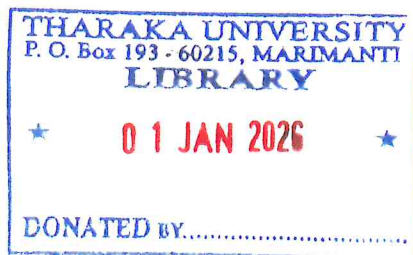
Translator: Susan Nyaga

Consultant: Leila Schroeder

Illustrators: Mugambi, Nduyo and Gitundu

This publications was funded by Leah Walter
Memorial Fund

Tharaka BTL Project P.O. Box 7 Marimanti

Trial edition 2003

150 copies

Published by

BTL (EA)

P.O. Box 44456

Nairobi 00100, Kenya

©BTL2003

Copyprinted by

SIL

P.O. Box 44456

Nairobi 00100, Kenya

GR

360

N4616

2003

Introduction

This Std. 2 book is part of curriculum materials for the teaching of the subject Mother Tongue in Early Childhood Development (ECD) and classes 1-3 in primary schools in Tharaka. The programme for which these curriculum materials were developed will enable Tharaka speaking children to achieve academic parity with other Kenyan children whose education is in a language they understand. Tharaka children will receive instruction and acquire reading and writing skills in Kitharaka and gradually transfer these skills into English and Kiswahili.

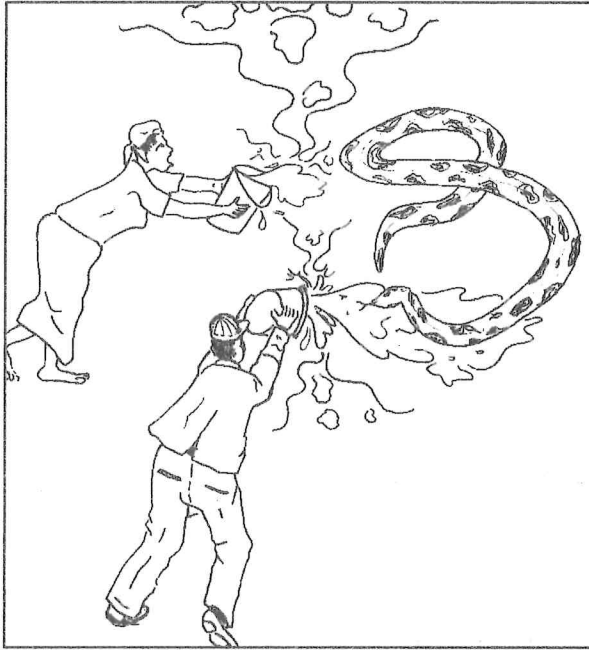
The curriculum materials for the Mother Tongue programme were developed using the KIE syllabus, revised 2002, through the partnership of Tharaka BTL language project staff, BTL Literacy consultant and the Tharaka District Education office and was funded by Literacy Education And Development (LEAD), Canada. The team from the Tharaka District Education Office comprised of the following: Inspectors of schools Ms. Jeniffer Meeni, Mr. Joseph Nyaga and Mr. Joseph Nthuri, Education Officer Mr. John Kyongo, Primary school teachers Mrs. Flora Njagi, Mrs. Mary Mauki, Mrs. Daniela Mitambo and Ms. Rahel Mbaruku and Pre-school teachers Ms. Stellah Muchege and Ms. Cecilia Muchiri.

Kîmenyithia

Îbuku rîrî rîa kîraci kîa biîrî i rîmwe rîa mabuku maingî mara mandîkîîtwe n'ûntû bwa kûthoomithia Kîtharaka kîraciini kîa naacarî na kîraci kîa mbere mwanka kîa bithatû cukuru ciothe cia Tharaka. Mabuku mama mandîkîîtwe n'ûntû bwa gûteetheeria aana ba Tharaka kenda baganaana gîkîthoomo na aana bara bangî ndeeni ya Kenya bara bathoomithagua na rwaria bakûmenya. Aāna bakkathoomithua na Kîtharaka bamenya kûthooma na kwandîka rîrû batûmîre ûûme bûbu kwîrutana kwaria na kwandîka Gîcûnkû na Gîcwairi.

Mabuku mama ma kûthoomithia Kîtharaka mandîkirwe kûringana na mûbango wa KIE 2002 gûkûrûkîîra ngwatanîro ya mûrandi wa ûtaûri Bibiria (BTL) Tharaka na ûbici bwa kîthoomo Tharaka. Mbeeca cieyanirwe i Literacy, Education and Development (LEAD) Canada. Bara bateetheerie kwandîka îbuku rîrî kuuma ûbiciini bwa kîthoomo i baba: anene ba macukuru Ms. Jeniffer Meeni, Mr. Joseph Nyaga na Mr. Joseph Nthuri, obicaa wa kîthoomo Mr. John Kyongo, aarimû ba purimarî Mrs. Flora Njagi, Mrs. Mary Mauki, Mrs. Daniela Mitambo na Ms. Rahel Mbaruku na aarimû ba naacarî Ms. Stellah Muchege na Ms. Cecilia Muchiiri.

Gûtirî Wega Bûrî Nthî

Mîgambo ya kûthooma:

mbû ku ndi e   a mû ku ndi a
mbûkundie   amûkundia

û ti ra ndî a
ûtirandîa

Karaya mûno i kwarî na muntû agûrîite
mûka ûmûûgî mûno. Ntugû îmwê muntû
ûyu aathi wathi.

Oona njoka înyongoorokeete na mpwî
îgîceragia bantû a kwîbitha yamwira, “Itû
nteethia nkaûragwa i wathi.”

Amîyûkia amiitha nguooni. Ūmenye gûtirî
wega bûrî nthî wathi bûkûthi njoka
yamwîra, “Ndî na yûûra mûno na ntiûmba
kûthi nwanga ngakûrîa.”

Muntû eera njoka “Mbere ûtirandîa tûthi
mbambe mbîîre mwekûrû ngûkua.”

Bagûkinya mûciî eera mwekûrû nwe
mwekûrû amwîra, “Ūkîrîngwa kambambe
mbûkundie ûcûrû.”

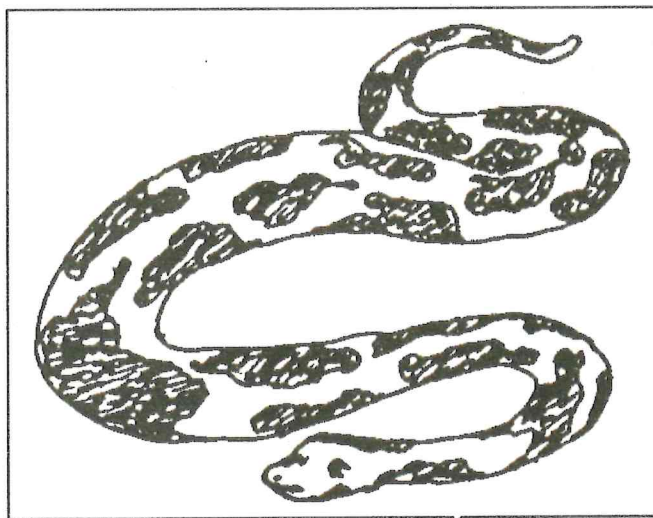
Mwekûrû aruga ûthio mwanka bwatherûka
Therû! Therû! Therû!

Ooreria mwene eera njoka yaatîkîre ûcûrû
amîonoreeria bûra bwatherûkaga
boo... njoka yakua. Ūmenye gûtirî wega
bûrî nthî îno, muntû ûyu athûkirie kathoka
eeneria mwekûrû amwîra bagatege mîatû.

Bagûkinya kîthakaani amûringa kathoka
ka ngata ka! Na kûûraga akiugaga mûka
ûyu aûmba kûmbûraga wa ta ûgu aûragire
njoka.

Biûria

1. I kû muntû mûrûme athiîte akîona
njoka?
2. N'ûû aûragire njoka?
3. I mbi muntû mûrûme aûragiîre mûka?

Kwandîka:

njoka	gûtirî	aathi	mbambe	mûka

Mâtungo

Bangania mîgambo ya mâtungo ino bwega.

1. rîrî rîakwa îbuku i (Kwa ngerekano:
Îbuku rîrî i rîakwa.)
2. atûmagwa aciarîtwe mwana
3. kînyanya gina wa atirî ntûrûme
4. gaka bwega karamu ikaandîkaga
5. mwarimû kîbaûni nakwandîka

Kûthi wa Câûcû

Mîgambo ya kûthooma:

tû gû ki nya
tûgûkinya

naa tû tû mi re
naatûtûmire

yee tee ree te
yeeteereete

Ntugû îmwê niû na Gacûgû wetû i
twathiire wa cûûcû kûmûriûngîra.
Tûgûkinya naakenire mûno i gûtwona. I
twakenire mûno agûtûkundia ûcûrû bwa
mûnya ûmûkime na ntîrî. Ûcûrû bwa
mûnya ûmûkime bûrî na îria ti mûrîo
bûreerie. Ûgakunda ûtitiga i mûrîo.

Cûûcû naatûtûmire gûtaa rûûyî Thingithû.
Naatûkaniirie gûtaîra rûûyî îriûkooni rîa
Kamontirû ara kîng'ang'i gîetagûîra mbûri
ta mbaka yeteereete mbea. I twakeneete
mûno kwîthîrwa tûrî wa cûûcû. Twacookire
mûciî wa rîra cukuru ciarugûrirwe.

Biûria

1. Twakimire mûnya na mbi?
2. Twathiire gûtaa rûûyî kûû?
3. Cûûcû atûkundiirie ûcûrû bwa ____.
4. Ûrîthûgaania twana tûtû itwendeete
ûyûûe? N'ata ûkûmenyanga?

Kabea, Ntîrî na Mbûri

Mîgambo ya kûthooma:

aa mbîî ri a
aambîîria

ntu gû
ntugû

nee nda ga
neendaga

mwe re
mwere

Ntugû îmwê Kabea neendaga gûkima
mwere.

Eera Kîng'ang'i, "Ndeetera ntîrî înu."
Kîng'ang'î amûnenkeeria ntîrî. Kabea
aambîîria gûkima mwere.

Mbûri ikûthûngûthîra ntîrî mwere weetîga
unthe. Ga Kabea arîre agîitaga antû!

Wa bûra Kabea akûrîra mbûri n'yo nwabu
îkûrîa mwere. Kîbaara wao akûûya n'we
agwatire mbûri.

Ga Kîbaara abûûre mbûri îkîanagia nwa
Mbû! *Mbû!* Rîru i rîo Kabea aakirire.

Biûria

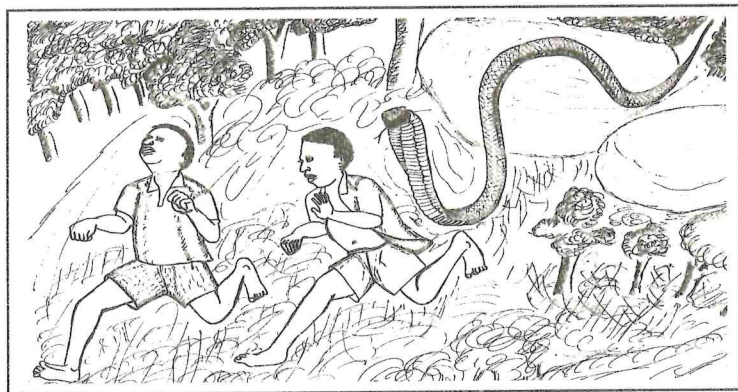
1. N'ûû anenkeere Kabea ntîrî?
2. N'ata Kîbaara arûthire mbûri?
3. Ûrîthûgaania n'ata gina wa Kabea
akaarûtha acooka?

Mûtungo

Mbere ntirathi mûndaani

-
- inyuire ûcûrû
  - inthûkiirie îcembe
  - inthûkiirie katheti kara gakûrî na mbeû

Kîrîamanyore

Mîgambo ya kûthooma:

rî mwe   bû ka ndîî thî ri a   nî yo
rîmwe   bûkandîîthîria   n'yo

kûgwî ma
kûgwîma

Îthe wa Mûcee arî mbûri nyingî mûno.
Mbûri cia îthe wa Mûcee irîîyaga karîma
ka mûthetu.

Rîra Mûcee na Kîrîmi baathiyaga kûrîîthia
batitigaga nta na mîgwî.

Baugaga kûrî manyore maingî mûno
karîma ka mûthetu na imo bathiyaga
kûgwîma.

Rûkîîrî rûmwe îthe abeera, “Bûririkane kûrî
îkurungu rîkaraga njoka na bwatua
kûgwîma bûkandîîthîria mbûri njoka.
Kîrîamanyore t’ya gûceetha n’yo.”

Ba Mûcee ibakaanîîtue kûthiyaga akubî na
îkurungu rîru. N’untû bwa bata ya manyore
rîra boonire înyore rîmwe ibaabangire
kwîngana na rio na mîgwî.

Înyore rîaugia rîathûngîra îkurunguuni rîra
rîakaraga njoka. Rîra njoka aumbuthûrirwe
n’înyore î! We! Ciarumûkania rîmwe rumu!

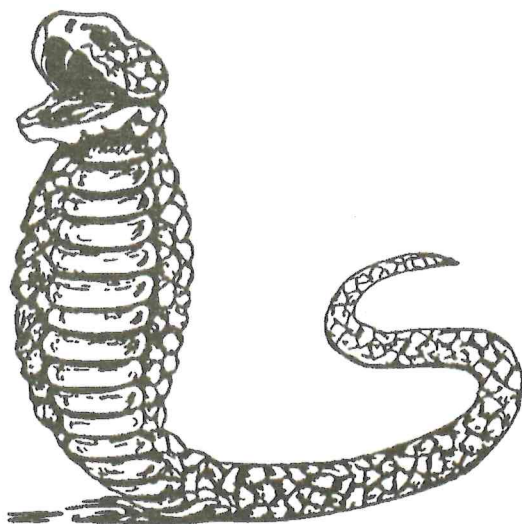
Ka ba Mûcee baugie bakiugaga mbu nwa
guugu! guugu!

Gûtooneka muntû nwa ûmwe akubî wa
kûbatunyûkia îndî kwa mbaati njoka
yaatarire rûteere rûra mbûri ciarî.

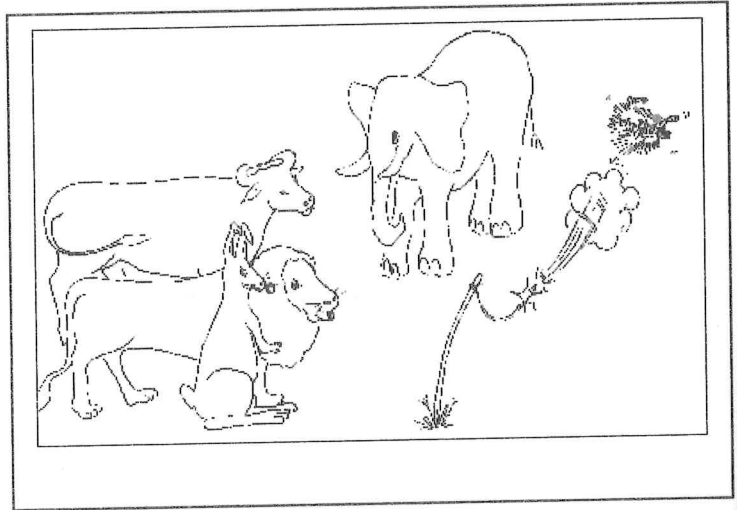
Mbere mbûri irîyûkwa î! Itaano i ciarî nthî.
Ara barûngamîire Kîrîmi eerire mûruagina,
“Bai îmunthî wana tûkarombia ngîrî
ndwara tûrîtikwa tuuge ngwatîira rûûyî
nyue ûta.”

Biûria

1. Mûkûrû ûyû akûgwetwa rûgonooni
rûrû arî na aana bagana?
2. Twana tutu twarîîthagia kû?
3. Nûkwona taka twana tûtû
twamakire? N'ata ûkûmenyanga?

Mbûbûi na Nceege

Mîgambo ya kûthooma:

mî û ngû
mîûngû

tû ka gwa ta nga
tûkagwatanga

Tene mûno mbûbûi yaari na mûnda wa yo
yandaga irio bia mîthemba îmiingî amwe
na mîûngû.

Ûtugû bûmwe nceege yathi yaiya mîûngû
mûndaani wa mbûbûi. Rûkîîrî mbûbûi
nîathûrire mûno rîra yeethîire mîûngû ya
yo îrî miiye îndî îtaamenyaga mwamba
n'ûû.

Mbûbûî yaabanga kûthi kûringa ribooti
kwa mûnene wao Cimba. Cimba yeeta
nyamû ira ingi cionthe kaingo iceria n'ûû
mwamba.

Kayûgû kauga, "I mbiyî bûra
tûkagwatanga mwamba. Tûrîrûtha
mûcuuro wa kamûgû gaceegere kara
tûgacuura na ko twambîite kûthiitia na
biugo bibi: niû ndî nyamû na...
ndîthûûrîrwa kî na ntarûma mûngû wa
mbûbûî, ndootuîka na ko kaûgû î,
ndoothûa na rîo riûa."

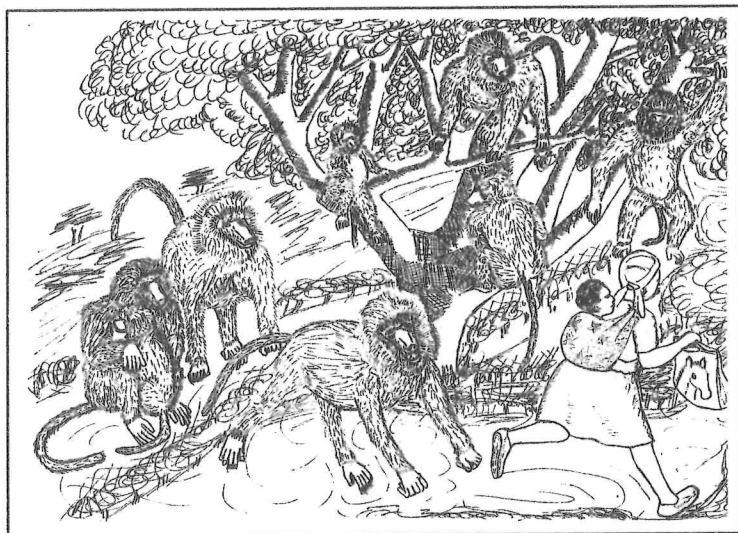
Kayûgû kambîîria gûcuura nyamû inu cingî
ciathingatîira.

Rîra nceege yakinyîrwe yagwata kamûgû
yathiitia ta nyamû inu ingî îindî yo yî na
kooguaya n'ûntû nîaiyî n'yo yiyîite mîûngû.
Îgîcuura kamûûgû gatuîka yaringana nthî
kanya yatuîka mûgongo yakua.

Biûria

1. N'ûû aiyîite mîûngû ya mbûbûî?
2. N'ûû aarî mûnene wa nyamû cionthe?
Thooma bantû ara akuuga ûgu.
3. Ûrîthûgaania n'ata nyamû ciarûthire
nceege ira ingî?

Îgûna rîa Ûgîti

Mîgambo ya kûthooma:

mwa yi e
mwayie

mû ko ndo
mûkondo

nde gu a
ndegua

ma mwe
mamwe

Ntugû îmwê indarî na mwana ûmwayie.
Ndaîra mwana nthi kûmwira cibitaarî
Matîîri.

Kayîra kara kathiiyaga Matîîri karî ûguaya
mûno. Gakûrûkîîrîite kîthakaani giitu mûno
kîrîmaani gîa Kîyege.

Nthiîte woogu ngûkinya bantû mûthithiini
ndegua, “N’ûû! N’ûû! N’ûû!”
Ndoona i magûna mûkondo.

Mamwe maarî rûteere rwa njîra na mangî
mûthithiini kûra îgûrû.

Nkûrûkîite rîmwê rîaîngaîngana naani
rîandinga nkundi.

Nkugia na rîo rîambuma nyuma naani
ndaugia ndarîtiga rîru rîacooka.

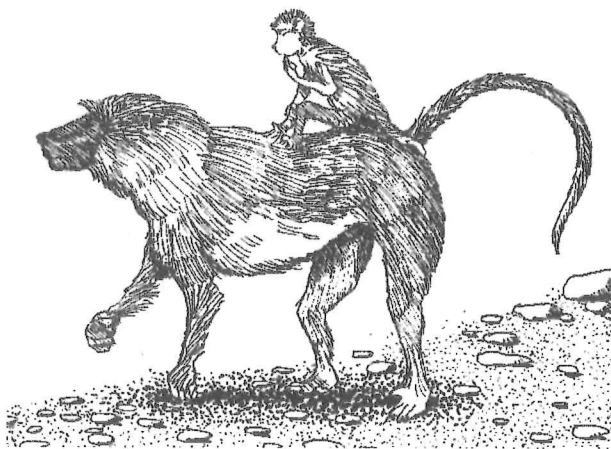
Biûria:

1. N'ûû warî mwayie?
2. I mbi ndeethîre njîraani?
3. N'ata ndarûthire rîru îgûna rîacooka?

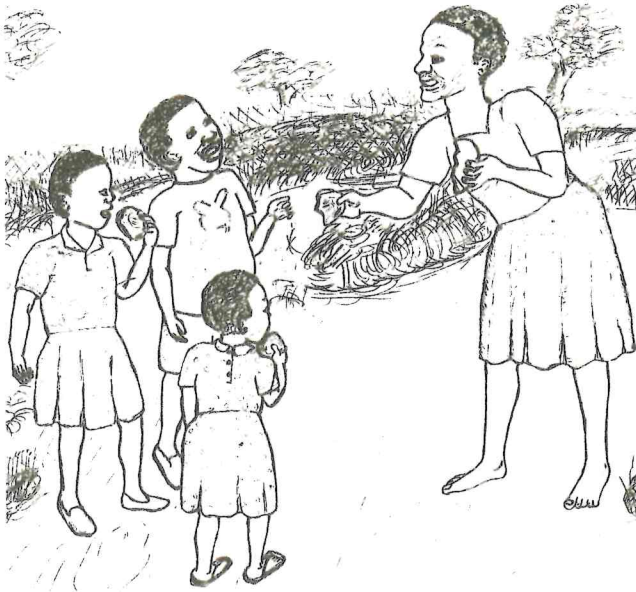
Mûtungo:

Rîra mbûkire rûkîrî, mbere mbaambire

-
- Kûnyua caai
  - kûthûûgia ng'ombe
  - Gûcaaka magego

Mûka Ûmûî

Mîgambo ya kûthooma:

kwa rî	nwe kî rî twe	twa na
kwarî	nwekîrîtwe	twana

I kwarî na mûka Ûmûî mûno ntûûraani
yetû. Ntugû îmwê mwekûrû aya wake
kûromba irio.

Mûka ûmûi amûrûmia mûgaate eekîrîte
cûmû. Ûmenye ya gûta îtiboobagia ntemwa
î!

Mwekûrû ataamenyaga kana mûgaate
nwekîrîtwe cûmû. Akûthi arînkana na
twana twa mûka ûyu aamwete mûgaate
twamwîra, “Cûûcû i mbi wakamata
ûtûrûmie tûrîe?”

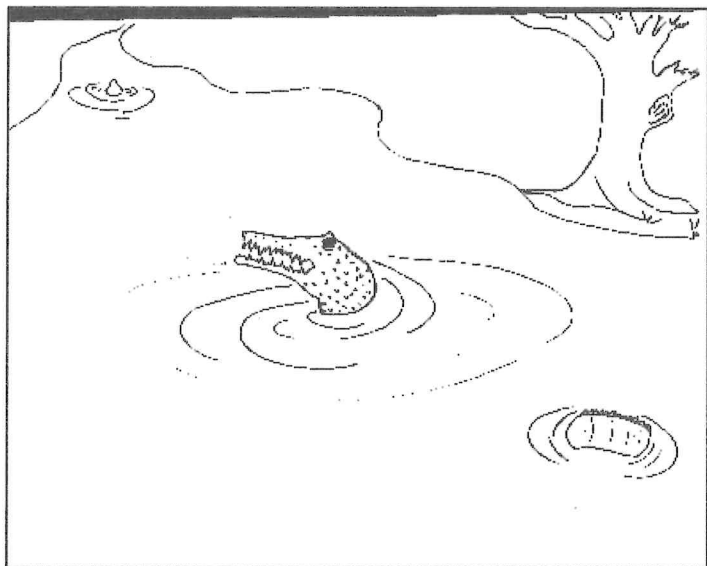
Abeera, “Itû ba ûyû’akwa gûtirî kîo ndî na
kîo î! I kamûgaate gaka ndarûmua i
nyûkwe.”

Akûbanenkera baarîa î! Gina nwa ikuru
ateere.

Biûria

1. N’ata gina wa twana aarûthire?
2. N’ûû arûmirie twana mûgate?
3. I mbi n’ûntû gina wa twana eendaga
kûûraga mwekûrû ûyu arombaga?

Kîng'ang'i

Mîgambo ya kûthooma:

ki u mîi rî ti e   i kî a rû mi re
kiumîirîtie   ikîarûmire

i kî mû nyu i tha gi a
ikîmûnyuithagia

Îgoro cûcû naronire kîng'ang'î.
Kîng'ang'î kîraarî Thagana.
Cûcû arakîonire kiumîrîtie kanyiûrû.
Wathi Thagana wîmenyere
mûno. Kîng'ang'î ikîgwataga muntû.
Kîamûgwata ikîmûnyuithagia
kîndiî.

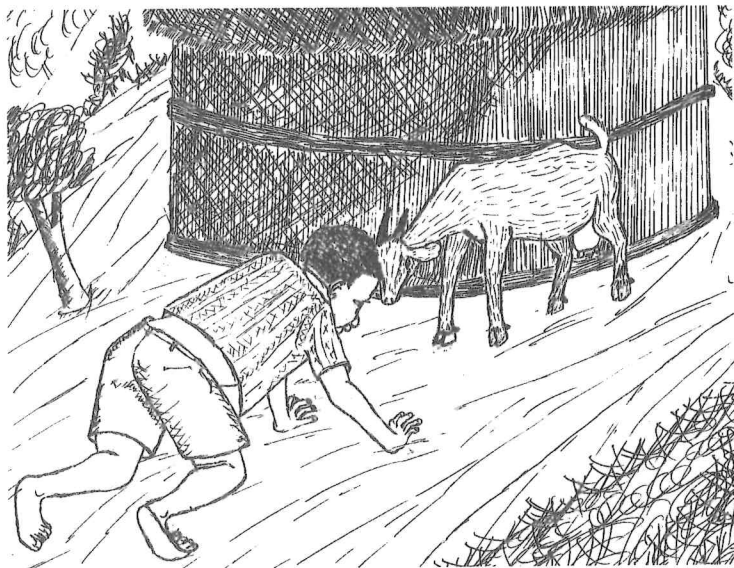
Îco kîng'ang'î ikîarûmire Gaciabî
kûgûrû.
Gaciabî narairirwe cibitaarî i Nderi.
Ndagitaarî narogire Gaciabî kûgûrû.
Aramwogire na mûkumbû ûmûyerû.

Biûria:

1. Cûcû aroonire kîng'ang'î kû?
2. N'ûû aarûmirwe i kîng'ang'î îco?
3. Gaciabî aroogirwe na mûkumbû ûkari
ata?

Mûtungo: Ntugû îmwe tânnywithîtie
itwonire kîng'ang'î îriûkooni. Kîarî na
rûthea magûrû _____,
magego _____, na mûtiro

Mbûri yetû Mwar'wa Kayirû

Mîgambo ya kûthooma:

mwarî wa
mwar'wa

ya raa yî rî tu e
yarayîrîtue

Mwar'wa Kayirû ibu tweetaga kabûri kara
gaciarirwe i mbûri îra yarayîrîtue Kairû
wetû.

Ndendeete mwar'wa kayirû mûno n'ûntû
n'yo twatûnganaga n'yo twîbithîite ncoorio
ya kîanda îndî îtambûmbaga na ntûngano.

Ntugû îmwê Mûtugi akwingîra mbûri auma
kûrîithia ndaathûra mwar'wa kayirû twathi
gûtûngana wa bûra twamenyeretie.

Maami ambîiria gwîtana antûma kûgîira
mwanki kwa ba Mûthaû.

Naani ntang'unyia nwaka twatûnganaga
na mwar'wa kayirû.

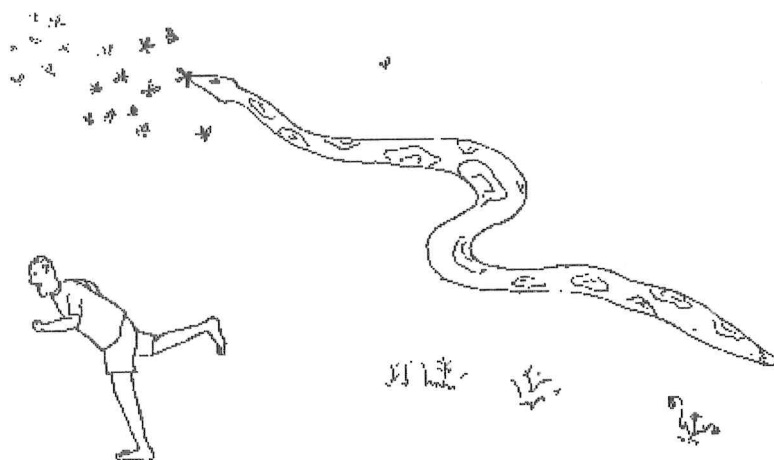
Tûgîtûnganaga woogu rûgoci rwabîtia
rwantungia riitho. Wee! Înu na ti mbu
ndaugîite.

Agu no maami amenyeere ntaarî araya i
gûkira ndakiraga agîitana. Înu ti mpûrwa
ndooneete ntugû înu.

Biûria

1. I mbi n'ûntû Nyaga batûnganaga na
mwar'wa kayirû?
2. I mbi yatûngirie Nyaga riitho?
3. I mbûri îrîkû yaciere mwar'wa kayirû?

Ntugû ya Kûgwata Nthûûya

Mîgambo ya kûthooma:

tû ta ngu ru ka ne   ba u mbu thû ka
tûtangurukane   baumbuthûka

Mûthenya ûmwe mbura îkiuraga Mûcee na
Kîrîmî ibambûirie kûgwata nthûûya.
Nthûûya cianyagaarîite îgûrû ta
marabuutia.

Matenderû na mo mataabarekaga baugia
rwîro. Bakîgwataga nthûûya woogu boona

kîthûûya nyakiini.

Mûcee eera Kîrîmi, “Tûtangurukane twone
ûra agaakinya kîthûûyaani mbere.”

Bagûkinyîra kîthûûya batenderia
baringana nthî tama baingirita *ngiri ngiri*.
Bakîraitha boona njoka îra nene mûrarû
nwaka îkûmeria nthûûya ira ikuuma nwa
tûkûriû, tûkûriû.

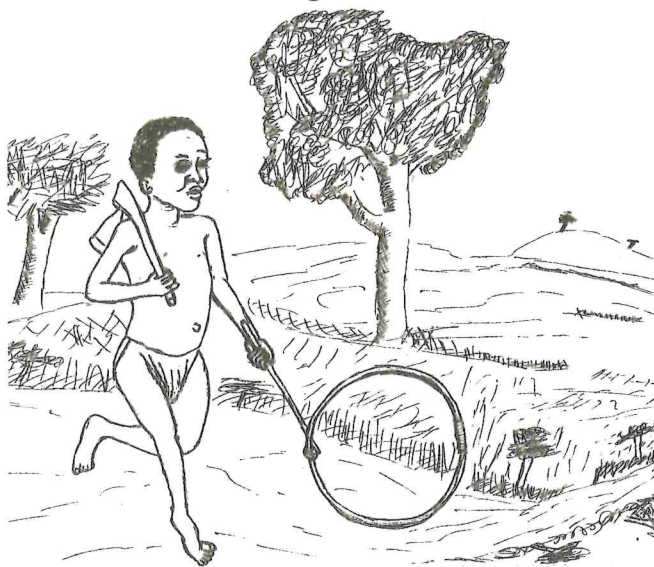
Îkûboona yarinyûkania na bo.

Baumbuthûka baugia rwîro bathûngîra
nyomba bakîbeebaga ta nkou îgiita rîa
mwathû. Bakwîra gina bûra boona abeera
nthûûya itigwatagwa kîthûûyaani.

Biûria

1. I mbi Mûcee na Kîrîmi baagwataga?
Thooma bantû ara agûtîra.
2. I mbi Mûcee na Kîrîmi boonire?
3. N’ata gina abeerire? I kî?

Kaana ga Nkea 1

Mîgambo îmîgeni: *N'untû ibûramenyire
kûthooma, mariûtwa mama ti ma
kûbûteetheria kûthooma. I ma kwaranûria na
aana bara bangî bûra makuuga.
nthigû kathoka*

ḡakûthi

wathi

kûgwîma

Tene ikwarî na mûkûrû ûmwe eetagwa
Ciengo. Ciengo aarî na nthaka cia maatha
ciabuaneene ta ciringi. Cietagwa Kîenge na
Nkune.

043/2026

Ntugû îmwê mûkûrû ûyu athiîte na njîra oona kaana gateetwe gakiugaga, “Ng’waa, ng’waa, ng’waa.” Ciengo akayûkia akarera mwanka gaakûra, ageeta Kathuû. Kîenge na Nkune baarî agwîmi. Baagwîmaga nyamû cia mîthemba yonthe. Aana baba ibaarî na rûriitho mûno n’ûntû bateedaga Kathuû arûma nyama cia nyamû ira baûragaga.

Kathuû ataarî riitho rîmwê na kûgûrû gwake kûmwê kwarî gûûkubî. Kîenge na Nkune ibaamûrumangaga mûno bakîmwîraga ationa kinya mûka. Beeraga îthe i kaaba ûkeegua ataamwoya.

Ntugû îmwê Kîenge na Nkune bakûthi wathi baûraga nkûrûngû înene mûno. Bateendaga Kathuû amîrûma. Beera îthe amûtûme gûntû kûûraaya Kaingo atacookanga na mpwî. Kathuû aatûmwa n’îthe gûntû kûûraaya airîra abuue kathoka. Kathuû naarî na nthigû aathiithagia na kamûtî.

Kathuû akûthi athiithîtie nthigû înu, aathi
aacooka na mpwî mûno. Kîenge bagîtegûra
nyama nwa Kathuû booneere agu.
Baathûûra mûno. Ciengo ateetîgia kana
Kathuû agûkinya naara aamûtûmîite.
Kathuû eera îthe bûra abuue aamûtûmîite
amwîra.

Ntugû îngî Kathuû aatûmwa Mwambasa.
Mwambasa kwarî kûraaya mûno kuuma
mûciî wao, îndî Kathuû aatûmîire ndarîka
ciîrî kûthi na gûcooka. Kîenge aarigara
mûno bûra Kathuû akûthi agakinya nthûti.

Biûria

1. Ciengo aarî na aana bagana?
2. Kaana kara kooyirwe geetagwa ata?
3. Aana ba maatha baarî _____
na _____.

Kaana ga Nkea 2

Mîgambo îmîgeni:

Kîrîankûngûte... kûringia... kûmunyûra...
mwonyo ... cîri ... aatiimîra becû
...mbete na kîara kîa njara...

Ntugû îra îngî Kathuû aatûmwa kûthi
kûromba mwonyo ntûûra. Kîenge aathi
eebitha kaingo oona bûra augaangagia.
Kathuû akuumagarûka kîaragooni nwaka
Kîenge oonire nthigû yamûthûngûthia bwi
yamûkamata îthiîte ûû ta rweni.

Nthûti îmwe Kathuû aacooka. Kîenge
aamenya cîri yake. Eera Kathuû

amûrûthîre nthigû yake ta înu. Kathuû
amwîra atiûmba. Akûmwîra atiûmba,
Kîenge aathûûra mûno. Aathûkia nthigû
înu ya Kathuû amîtemanga. Kathuû aarîra
mûno mwanka aayua. Aatiimîre becû.

Ntugû îmwê Kîenge na Nkune bagwîmîite
boona nyoni inene mûgwanja ibuurûkîite
ikamatîite tûmîti mûgwanja. Ciakinya
mûciî wao ciaiga tûmîti tûtu oogo. Tûmîti
tûtu twarî twa nthigû îra ya Kathuû, îra
Kîenge aatemangire.

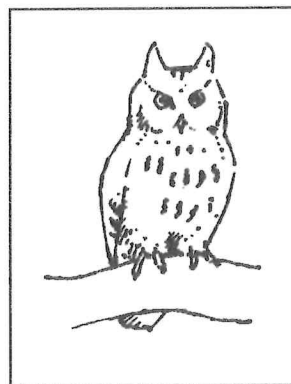
Nyoni inu ikwona Kîenge ciamûmunyûra
ntundu cionthe aatigwa kîrîankûngûûte.
Ciairîra Kathuû ntundu inu cia Kîenge
agwatithania nthigû yake na cio.

Îthe wa bakîenge akwona mantû mamu ma
kûrigaria, aathi kûringia kaingo amenya
kîra gîatûmire nyoni ikûûra Kîenge ntundu.
Akûthi kûringia eerwa i bûra Kîenge
aatemangire nthigû ya Kathuû.

Nkoma cia booyûûe i cio ciarî nyoni inu.
 Ciengo eera aana bake batigaacooke
 kûmena Kathuû kaîrî. Kuuma ntugû înu
 Kîenge na Nkune baatûûrire beendeete
 Kathuû ta mbete na kîara kîa njara.

Biûria:

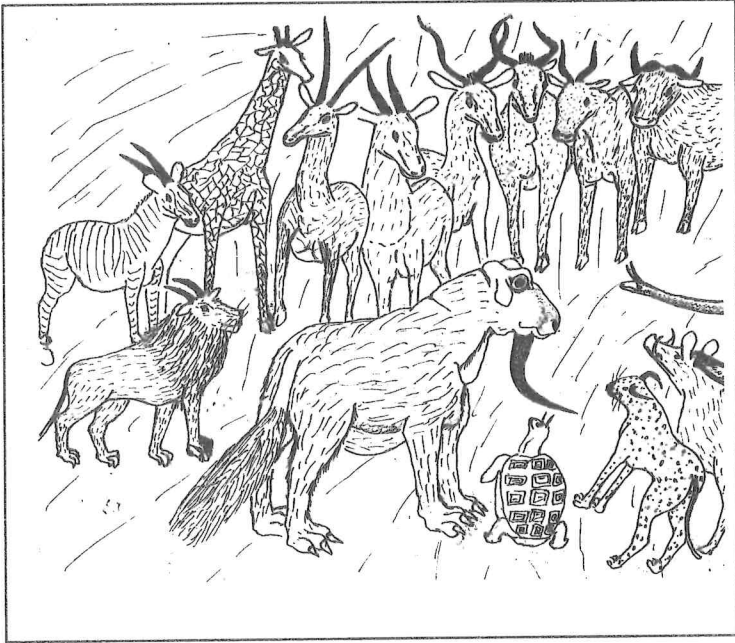
1. I nyoni igana
 ciamunyûrire Kîenge
 ntundu?
2. I kû nyoni ciarîite
 ntundu cia Kîenge?
3. N'ata rûgono rûrû
 rûgûtûrutana?

Mûtungo

Mûtegi rîra akûthiite gûtega
 mwatû_____.
 nakamatire kîthiingo
 nakamatire mûkanda wa njûkî
 nakamatire mayogo yowe.

Ntîîrîika

Mîgambo îmîgeni:

yîîmûkai

rwanda

kwîndamîîra

ntîîtrîika

maîrî

gûkua

Karaaya mûno ikwarî na nyamû yeetagwa
Ntîîrîika. Îgiita rîmwe nyamû iciambîîrie
kûrûa. Ciarûa, ciarûa, rûgoci rwaringwa
anene ba cio baugîîria kîrî nyamû cionthe

baciîra iciîkîrwe ngoci kaingo imenya
kûrûa.

Nyamû ciaya cionthe agu kîeniini
ciambîîria gwîkîrwa ngoci. Aba mwîkanîri
ngoci agûkinyîira Ntîîrîîka, yo yamwîra,
“Ntikwenda gwîkîrwa ngoci bûmwe na
nyamû nwa îrîkû. Ndienda rûgoci rûmwe;
na ru rwa nkobu”.

Mwîkanîri rûgoci eera Ntîîrîîka, “Itû
Ntîîrîîka wekîrwa rûgoci rwa nkobu
ûtiimenya kûnyua rûûyî.” Ntîîrîîka yauga,
“Inkûmenya bûra nkûrûtha.”

Îgwîkîrwa rûgoci rûru rwa nkobu yaûraga
nyamû inyingî bwa kûrigaria îgîciugagia
nwa tûrû tûrû, îgîcirutaga mara.

Ndûa yathi mbere ntugû inyingî mwanka
nyamû ira baarwaga na cio ciona ikaathira
cionthe. Cierana, “Itû Ntîîrîîka agatûthiria.
Tûbwethieni rûûyî twînje ithima kaingo
îtaûmba kwîndamîira înyua.”

Nyamû inu ciathi cienja, cienja, mwanka
ciabwethia ndûûyî cionthe ciatigwa
ikînyunyaga rûûyî kîthimaani. Ntîrîika
yacûûgia kûnyua rûûyî yeethîra i mana.
Îtikîûmba gûkinyîira n'ûntû rûgoci iru
rwakinyagîira, îndî ti mûromo.

Ntîrîika yeegua bûûta yanyamaara ûû
kûnyamaara. Yaûmagara mwîrî wakara ta
ndwara.

Ntîrîika yaremwa i kûrûtha nwa ata.
Yatua kuuga, “Yî mûkai Ntîrîika nwaka
ndaakua i bûûta?”

Nyamû ira ingî na cio ikamîira, “Ûrookua
nthî maîrî.” Itaathira ntugû inyingî
Ntîrîika îtirakobobana na gûkua nku.

Ntîrîika îgûkua rî, nyamû ira ingî ciarî cia
rûteere rwa yo ciaûragwa kwa wingî mûno.
Ira ciatigarire ciarûngua ntuurio.

Warîo rûgoci rwaringwa, *buu, buu*.
Gwatûmîirua kwerwa ndûa îkûthira.
Mûnene ûra eekanagîira ngoci aatûmîiria

nyamû cionthe aciîra, “Thikagîiriani rîra bûgûtaarwa n’ûntû Ntîîrîika aakua n’ûntû bwa kûrega mataaro makwa. Îndî na rîo Mûûtharaka augire, ‘Mûregi akîîrwa atiregaga agîkûnjwa.”

Biûria

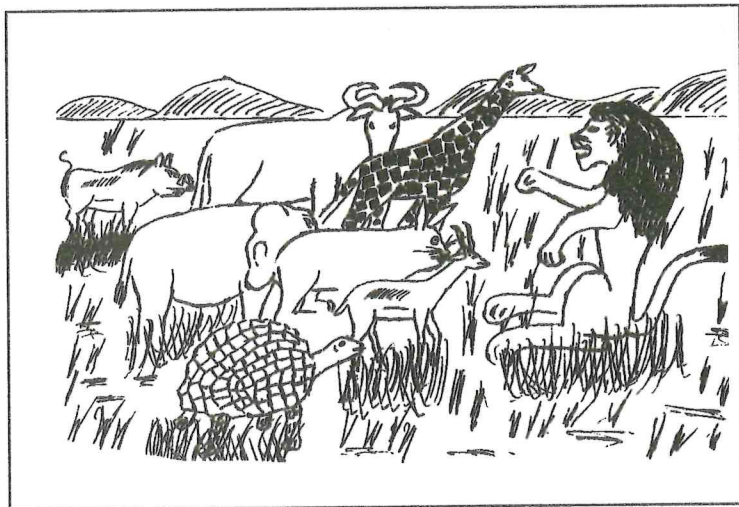
1. Ntîîrîika yarî na ngoci igana?
2. I mbi Ntîîrîika yatûmagîra kûûraga nyamû ira ingî?
3. I mbi yaûragire Ntîîrîika?
4. N’ata mûnene wa nyamû augire Ntîîrîika îgûkua?

Mûtungo

Mwîthî rîra akûthiîte gûtega makûyû na kûrî na _____.

- ndwano
- mûgono
- nkima

Kayûgû na Ngîrî

Mîgambo îmîgeni

mî gu a ra
mîguara

rû rî mpe o
rûrî mpeo

mbe û mbî thî
mbeûmbîthî

kû mo nyo ka
kûmonyoka

Karaaya mûno kayûgû ikaarî na mûnda wa
ko wa mpempe. Na akubî na mûnda ûyu wa
kayûgû ikwarî na mîrinya ngîrî ciakaraga.

Mpempe ciakûra ngîrî ciayaga ikarîa
mpempe cia kayûgû cionthe. Kayûyû
gaakaania ngîrî gaciîra itige kûrîa mpempe
cia ko. Kayûgû gacikaania, ngîrî inu

igakeera, “Nûgûtûriitia. Ûkînya kûrîma
mûnda kîthakaani gîetû waugaga tûkaarîa
kî? Tûrûthe bûra ûkwenda.” Kayûgû
kaathûgaania, kaathûgaania, mûthiani
kauga, “Nkûmenya bûra nkaarûtha ngîrî
itige kûrîa mpempe ciakwa.”

Ntugû îmwê kayûgû kaathi kîrî cimba
gakîrîraga. Kamîûria, “Anga cimba ti woû
mûnene wa nyamû cionthe cia nthî îno?
Aabu n’ata n’ûntû ngîrî igûkara
igîkûrumangaga na igîkûthekagîira?”

Cimba yeegua ûgu yauga, “I bu ngîrî
ikûrûtha ûgu!” Kayûgû kamîîra gakîrîraga,
“Yîî, na wenda kwona na kûmenya i bu,
wîtane mûceemanio wa nyamû cionthe
wone.”

Cimba yathûûra mûno îkwîgua wabu
n’ûmma bwari. Yeera kayûgû kathi
gatûmîîrie mûceemanio wa nyamû cionthe.
Kayûgû kaathi gaatûmîîria mûceemanio.

Ntugû ya mûceemanio kayûgû kaaraûka
rûkîîrî kambîîria kûbanga nyamû bûra

igaakara. Kambîiria na tûyûgû tûra tûngî
ta ko gatubanga ara mbere. Tûyûgû
twathingatîrwa i njogu, rîru nyamû ira
ingî. Ngîrî i cio ciarigîtie nyuma buru.
Cimba ira ingî cionthe ciakari mbere na
mûnene cierekerete nyamû ira ingî.

Mûceemanio ûkwambîiria, Kayûgû
gaûkîiria njara cimba îkîaragia kamîira,
“Îndî mûnene rîra nkwîraga ngîrî ti mbega
rî, taraitha wone bûra ikwenda kwînyangia
mûceemanio ikîthekaga naara nyuma.”

Cimba îkûraitha naara ngîrî ciakari rî,
mbû...! Nwa mîguara îmîerekerete. Cimba
yathûgaania wabu ngîrî nikûmîthekeera
îkîaria. Mûnene cimba akûthûûra eera
cimba ira ingî, “N’ata bûkûrekeeria ngîrî
imbînyangîria mûceemanio bûcicûûbîite?”

Cimba ciegua ûgu ciaûkania na ngîrî
ciaciûraga cionthe. Nwa kagîrî kamwe
kaarî nthongo kaamonyokire n’ûntû
mbeûmbîthî îtiûragîra amwe. Kuuma ntugû
înu kayûgû kaanyua rûrî mpeo n’ûntû

mpempe cia ko itacooka kûrîgwa i ngîrî
kaîrî.‘

Biûria

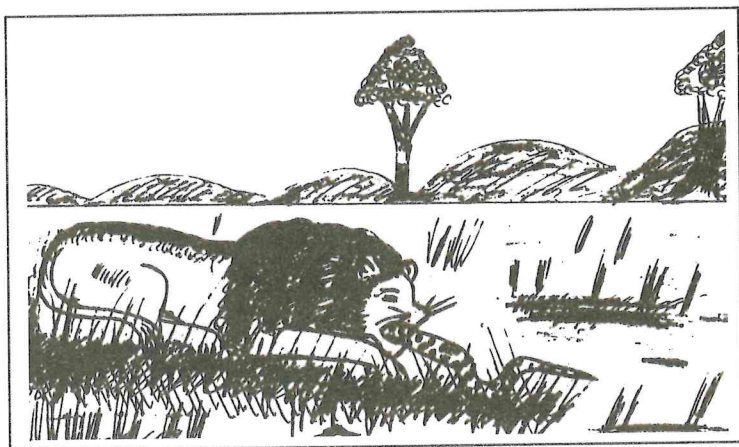
1. N’ûû augîîrie mûceemano wa nyamû
cionthe?
2. Mûnene wa mûceemano aarî ûû?
3. N’irio birîkû kayûgû kaandaga
mûndaani wa ko?
4. I ngîrî igana cionokire kûûragwa i
cimba?
5. Ûrîthûgaania wabu ngîrî
iciathekagîira cimba?

Mûtungo

Mwîthî rîra akûthiîte gûtega makûyû
na kûrî na _____.

- ndwano
- mûgono
- nkima

Kayûgû na Cimba 1

Mîgambo îmîgeni:

yî ru ri a	û me nyo	ûû me
yîruria	ûmenyo	ûû me

Karaaya mûno ikwarî na cimba yarî înene mûno. Yarî na inya mûno. N'yo yarî mûnene wa nyamû cionthe cia nthîgûrû na gûtirî nyamû îtaamîkuthûkîite.

Ntugû îmwê mûnene cimba aуга, “Nyamû cionthe inkûrû i cia ûtheri. Irîyaga irio bira nyamû imbîthî irîyaga îndî gûtirî ûteethio bûra irî. Nyamû imbîthî cio irî ûteethio

n'ûntû irî na inya ya kûndutîra ngûgî.
Inkaûraga ira nkûrû cionthe.”

Mûnene cimba aûraga nyamû inkûrû
cionthe aatiga ira itaarî nkûrû. Nwa îmwê
yeebithire rungu rwa mwembe yatigwa. Înu
n'yo cimba îtaûraga n'ûntû îtaamîona.
Îkîmîonire wana yo nîgîkua. Nyamû înu
yarî kayûgû.

Mûthenya ûmwê ikwarî na mwathû mûno.
Mûnene akûrîa irio bia mûthenya aathi
kûnogoka rungu rwa mûruruku. Nyuma ya
îgiita rîtarî rîraaya irio biamûgonda. Aatua
kûng'onta mwanka agu angî toro
yamûkinda. Akûmaama aatîka
atakûmenya n'ûntû bwa bûra aamaamire
toro îndito mûno.

Njoka yaya yugîtie îgîcwaga îkurungu rîa
kûthûngîra yîruria mwathû n'ûntû
nîarûngûraga mûno. Îkwîthîra cimba
yagamîtie kanyua itaamenya kana
t'îkurungu rîarî. Yauga kanyua ga cimba
bori! Yamaama gûku nda ya yo.

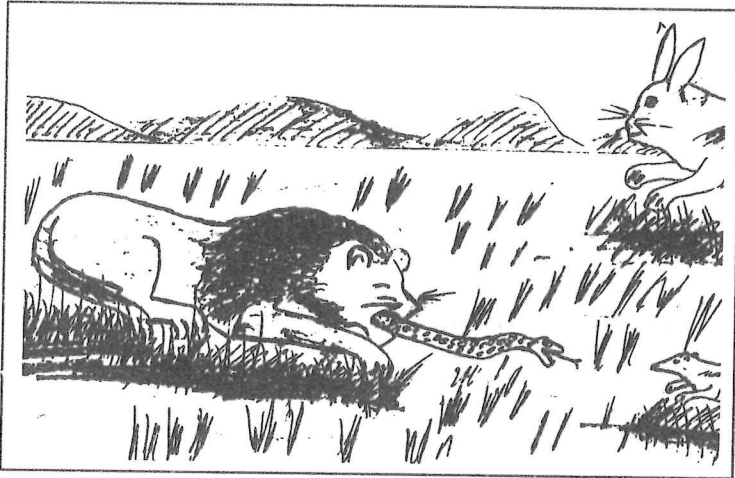
Mûnene agûûka eegua kûrî gîntû kîrî nda yake. Aacûûgia kûthi bwarema. Eegagua ûrûrû taka mara makûgiitûkang'a Cimba yauga mbu.

Nyamû inyingî ciaya kûmwîtîga, îndî mûkûrû kayûgû we ataaya n'ûntû oonaga taka mûnene arûthîite bu kaingo aathi amûgwata amûûraga.

Biûria:

1. I kî n'ûntû cimba aûragire nyamû ira nkûrû cionthe?
2. I nyamû îrîkû înkûrû îtaûragwa? I kî n'ûntû îtaûragwa?
3. I mbi njoka yaceragia? Thooma bantû ara akuuga ûgu.

Kayûgû na Cimba 2

Mîgambo îmîgeni

*Mantû ma mwarimû: Aranîrai na aana bûra
mîgambo îno yuugaga*

ciarinyûkania rinyû   yauga rumu
yanyua muuma

Mûnene auga nyamû îra îkaamenya ara
thîna yaarî îmûragûrîre abue akamîa nucu
ya ûtonga bwa yo bwa mbeeca inyingî
mûno na acooke amîe mwarî wa yo ûra
aarî ûmûthongi mûno îmûgûre. Nyamû

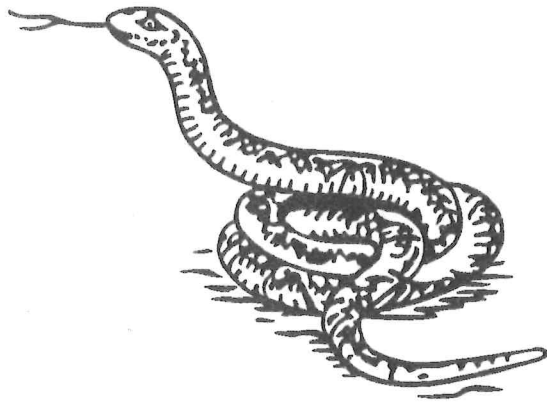
ikûgeria cionthe ciaremwa gûteethia
mûnene wao n'ûntû itaûmba kûmenya i
mbi yaarî thîina. Nyamû ciera mûnene,
“Ûkeegua ûtaûraga nyamû ira nkûrû,
ciagûteethia n'ûntû iciarî na ûmenyo na
ûûme mûno.”

Warîo nyamû ciaririkana ikwarî na mûkûrû
kayûgû ûra ataûragwa i cimba, na ataarî
agu. Mûnene eerwa mantû ma mûkûrû
kayûgû. Akwîrwa aatûmana auga kayûgû
ikeerwe kaaye koone kana gakîmûteethia
n'ûntû aarî akubî gûkua igwankanwa i
nda.

Nyamû ira ciatûmirwe ciera kayûgû bûra
mûnene aciîrîite igwakarîkîite akîiya
kûgwatwa i thîina înu aarî n'yo. Na
kuumania na bûra nyamû inu cierire
mûkûrû kayûgû mûnene wao nakûthîina,
kayûgû geetîgia wabu naarî na thîina.

Mûkûrû kayûgû akûûya oona wabu
n'ûmma mûnene naarî na thîina. Kayûgû
kaathûgaania keera mûnene, “Tamaama
watîkîite.”

Mûnene aamaama aatîkîite bûra aatîkîite njoka îkîthûngîra nda yake. Kayûgû kaathi kaagwata mbea kaaya n'yo. Kamîgwata mûtiro kamîkinyithîtie nthîgûrû agu mbere ya kanyua ga cimba. Njoka îkwona mbea yauga *rumu!* Kayûgû kaarekia mbea mûtiro warîo ciarinyûkania *rinyû*, ciatara bwa kîthaka. Mûnene aabua wa rîru.

Mûnene cimba aakena mûno. Aanenkera kayûgû nucu ya ûtonga bwa ke bwa mbeeca na mwarî wa ke ûra aarî ûmûthongi kîrî bara bangî bonthe aatuîka mûk'wa kayûgû.

Kuuma ntugû înu mûnene cimba aanyua
muuma auga atikoro arûtha ûntû ta bûbû
kaîrî bwa kûûraga nyamû ira nkûrû n'ûntû
noonire i cio ciarî na ûmenyo bwa mantû
na ûûme ta bûbu bwa kayûgû.

Biûria:

1. N'ûû ateethirie mûnene Cimba?
2. Nûkwona ta Cimba yaakeneere bûra
kayûgû kaarûthire? N'ata
ûkûmenyanga?
3. I kîthoomo kîrîkû Cimba yaathoomire
kuumania na mantû mamu?

Mûtungo:

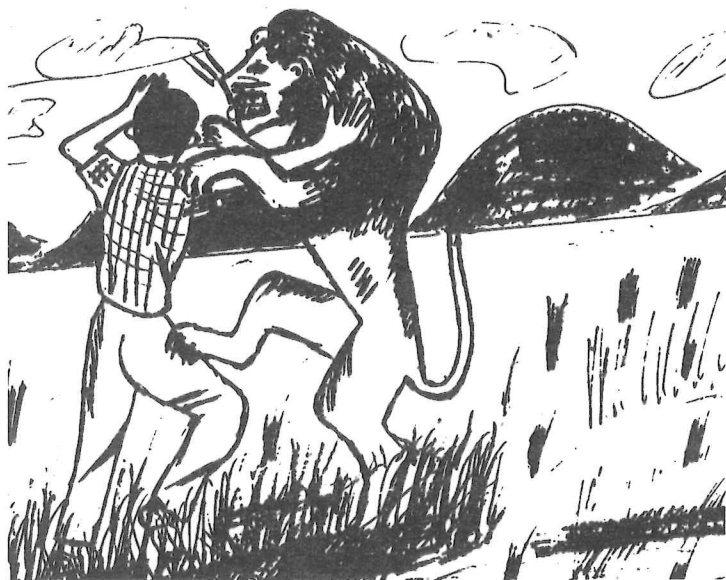
Karigû rîra akûthiîte mûndani
akamatire _____.

îcembe

kîbanga

kîtheti gîa nkima

Mûrangi na Mûthonuue

Mîgambo îmîgeni

mû tho nuu e
mûthonuue

nthe nge
nthenge

mpa ri ka
mparika

kwe ree rû ka
kwereerûka

Tene mûno ikwarî na muntû eetagwa
Mûrangi. Naarî na mwarî ûmûthongi mûno
eetagwa Ciakîthûûya.

Ciakîthûûya agûkûra aagûrwa i mûthaka eetagwa Njerû. Îgiita irîakinyire Mûrangi aayua mûno, becû akua. Aatûmana auga mûthonuue amûrûmie mbûri aragûrwe n'yo. Îndî auga atikaamwe nthenge kana mparika na atikaamûe ndûme kana nka.

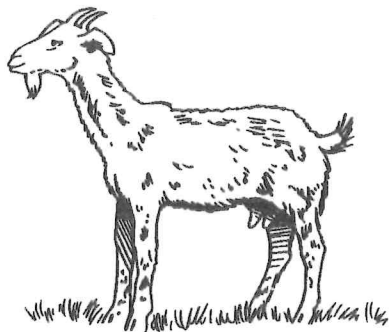
Mûthonuue wa Mûrangi akûgwata ntûmwa aathûgaania mûno, mûno. Aakaya akiugaga, “Aî ikû nkûruta mbûri îtarî nthenge kana mparika î? Ka mûthonua akwenda kûndîrîrîka kana î?”

Mwekûrû wake, Ciakîthûûya, amwîra, “Yii wabu kûringana na ûgu baabu augîite igûkwonekana nakwenda gûkûrîrîka. Îndî tathi kwa mûgao akûringîrie ûmenye bûra baabu akwenda naawe.”

Njerû aagwata njîra aathi kwa mûgao kûringia. Akûthi kûringia mûgao amwîra atûmane kwa mûthonuue auge aayîrwe mbûri, îndî atikaayîrwe ûtugû kana mûthenya. Mûthonuue rîra aakinyîrwe i ntûmwa aaraûka ûtugû rîra Maara aateere gina.

Aûkia mwana wake Nyaga. Amwîra, “Ithi
kwa mûthonua ûndeetere mbûri îra
ndaamûrombire.”

Nyaga aûkîîra
aathi. Agûkinya
kaurooni
geetagwa
Kamwînja eethîra
mûkûrû

barûngamanîite
na nyamû. Mûkûrû
ûyu eera Nyaga, “Ncû bai ûngwatîire
kayaû gaka nyue kabaakî.” Nyaga aathi
amûgwatîîra.

Mûkûrû ûyu akûgwatithia Nyaga kayaû
gaku aamwîragai!.. We! Tîîthi na rîru!
Wana kûndûka ataûndûka nyuma înu kaîrî.

Rîra gûkwereerûka, Nyaga i rîo oonire
kaanthî i cimba akûgwete ti kayaû kaarî.

Biûria

1. Nûkwona taka gûkîûmbîka Njerû akaa mûthonuue mbûri îtarî ya ndûme kana nka?
2. Nûkwona taka Mûrangi akîîyîîrwa mbûri gûtarî ûtugû kana mûthenya?
3. N'ata rûgono rûrû rûgûtûthoomithia?

Mûtungo: Nyaga athiîte murooni
arîîkana na cimba îngî. Cimba

.....

Îrema rîa Ntamîoro 1

Mîgambo îmîgeni:

nyûngû ya mpîîthio ... gaarûûni ... kîanda
... mwîruue ... mîkararû ...

Tene mûno ikwarî na mûkûrû na mwekûrû
wake. Baaciara nthaka îmwê yeetagwa
Ntagaicû.

Ntagaicû aarî mwana ûmwathîku mûno,
mûno, mûno. N'ûntû bwa wathîki bûbu
bwake aciari bake ibaamwendeete mûno.
Gin'wa Ntagaicû ibamwendete mûno. Aarî
mwekûrû eendeete mûciî wake mûno.
Aarugaga ncabî agaciaiga kîandaani kenda

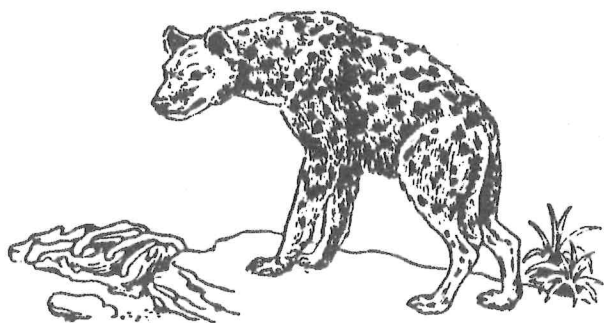
Ntagaicû bauma gaarûûni na nthaka ira
cingî bairuta ku barîa.

Kîega na kîo gîtikarangaga. Ntugû îmwê
gina wa Ntagaicû aayua mûno mwanka
aakua. Îthe wa Ntagaicû agûtigwa aagûra
mûka ûngî. N'ûntû mwana wa itha
atiûyûraga ûrîrî, mwekûrû ûyu ataareraga
Ntagaicû bwega n'ûntû ataamwendeete.

Nyuma ya kagiita kaniini, mwekûrû ûyu
aagîa na kaana. Kaana gaku gagûkûra
yatuîka nthaka eetwa Ntamîoro aathi
gaarûûni. Ntagaicû naamenyagîira
mûruagina n'ûntû naamwendeete.

Ntugû îmwê ng'ombe îgûkua ntûûra,
nyama ciarwa gaarûûni. Akûrû ba gaarû
bakwona nyama inu bauga ng'ombe înu
nîarî îndoge, kwogu îtikaarîgwe nithikwe.

Ntamîoro ataakari ta Ntagaicû. Aarî bata
ta ya mbiti. Rîra Ntamîoro oonire bûra
ng'ombe înu yanoreete, mata mambîîrie
kûrua nwa *ndo*, *ndo*, *ndo* ta ma kurû
întanûku.

Ûtugû bara bangî bamaami i rîo Ntamîoro
oonire kaanya ga kûthikûra, gwokia, na
kûrîa nyama cia ng'ombe îra.

Ntamîoro akûrîa nyama inu, nyuma ya
ntugû îmwe aatua kwîthûa mûno, mûno.
Rûûni aatindire kwîng'ara nwa *ng'raa*,
ng'raa ng'raa.

Ataiyî bûra bwarî mbere bwagana njogu.
Gûgûtuga bamaami gaarûûni Ntamîoro
aimba mwîrî *buu* ta mûbiira. Aimba,
aimba, mwanka aûyûra gûku gaarûûni
yonthe. Bara bangî baarî na bo gûku
gaarûûni bagûûka baarigara n'ata
gwakarwa.

Îgiitaani wa rîru Ntamîoro aatûkanga njara
na magûrû monthe magîtuîkaga mathu ta

ma cimba. Taka bûbu bûtaarî bûûganu,
mwîrî unthe wauma guaya na kîongo
gîakara ta gîa cimba na akîîmîncaga
kîthakaani, kathaka gancia.

Biûria:

1. Mûkûrû ûyû agweteetwe rûgonooni rûrû
aarî na nthaka igana? Gweta mariîtwa
maao.
2. Bata ya Ntamîoro îrîbuanaanua na ya
mbi?
3. N'ata Ntamîoro akarire n'ûntû bwa
bata?

Îrema rîa Ntamîoro 2

Kuuma rûûni rwa ntugû înu gina wa Ntamîoro aathûûkîira Ntagaicû mûno akîmwîraga n'we aatûmire mûruagina aûrîra kîthakaani.

Ntagaicû aumaga gaarûûni akathi akaûria gina ara ncabî irî. Aamûûragia, "Taata ncabî irî kû?" Gina akamûcookeria akamwîra, "Ncabî irî agu kîandaani. Îndî ûkîria rî, ûririkanage kayîra kara mûruanyûkwe aathiire."

Mwekûrû ûyu aakarire akîîraga mwana wa
mwîrue ûgu mwanka ntugû îmwê Ntagaicû
aathûûra amwîra, “Maami, îmunthî îkia
makie tûthi tûgacerie mûruayia.”

Mwekûrû ûyu agûkia makie booya magûrû
batarîite bwa kîthaka. Barî kîthakaani gatî
kanene, Ntagaicû aina,

“Bamoong’ori yiûû ...,
Bamoong’ori yiûû ...,
tûkîrîa ncabî, Bamoong’ori yiûû ...,
taata ambîîraga, Bamoong’ori yiûû ...,
ndirikanage, Bamoong’ori yiûû ...,
kayîra kara, Bamong’ori yiûû ...,
mûruayia aatarire, Bamoong’ori yiûû ”
Ntagaicû akûrîîkia kwina ûgu baathikîîria
beegîîrûa gûku kîthakaani ndeni mûno
wacookua na kînyua kîrî mîkararû,

“Bamoooong’ori yiûûûû ...,
Mbîîrîra taata ...,
Bamoooong’ori yiûû ...,
Nkaaya ndamûrîa ...,
Bamoooong’ori yiûû ...,

Na woû mwene nkarîa ...,
Bamoooong'ori yiûû ...”

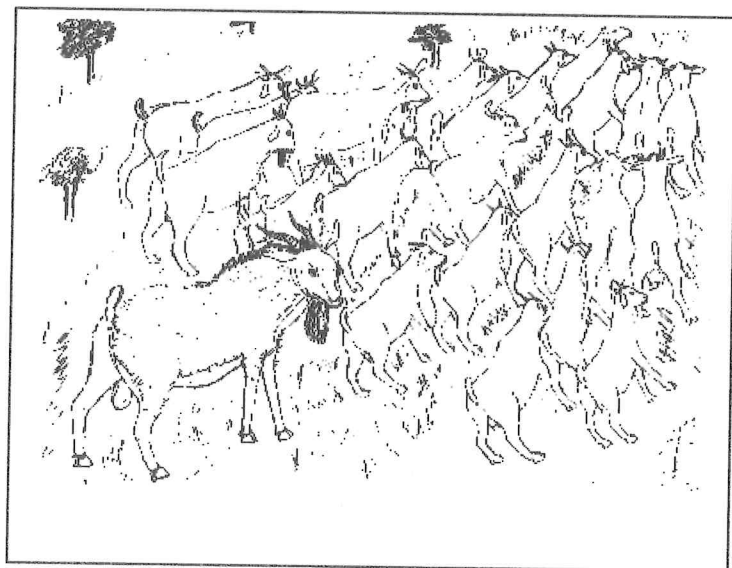
Gina akwîgua ûgu augire mbu *guugu*
akîiraga Ntagaicû, “Itû Ntagaicû baabu
tûcooke mûciî. Ntiicooka gûkûgwetera
Ntamîoro kaîrî.”

Ntagaicû ateendaga bacooka. Naathûûri
n'ûntû bwa bûra gina aakaraga
akîmwîraga n'we aatûmire mwan'wake
aûrîra kîthakaani. Amwe na ûgu Ntagaicû
neetîgîrie bûra gina eendaga. Ibaacookire
mûciî na nyumaani îthe wa Ntamîoro
naaceriirie mûgao Ntamîoro aarogorwa
aatuîka muntû kaîrî.

Biûria:

1. Ûrîthûgaania i kî n'ûntû gin'wa
Ntamîoro eendaga bacooka?
2. N'ata kwarûthirwe Ntamîoro akîbua?
3. Rûgono rûrû rûrîtûrutana ata?

Wamayû

Mîgambo Îmîgeni:

....nthenge...kîthiri....gûkomoka...

I kaaana kaathiire kûrîthia. Karîithîtie
woogu kooya îkome rîinene mûno. Kaathi
na îkome rîru karîikîra kîthiriini. Îkome
rîru rîakarire kîthiriini mwanka ntugû
îmwe rîakomoka. Rîgûkomoka rîauma
nthenge înene mûno. Kaana gaku geetagwa
Njerû na geetire nthenge înu Wamayû.

Kagiita konthe kara Njerû aathiyaga
kûrîithia aathiyaga na Wamayû yake.
Nthenge îno yaarî ya kûrigaria mûno.

Mbûri ira ingî cienda kûthi mûndaani
Wamayû yaconokaga mbere ya cio
îgacitangîra. Wakinya ûgoro Wamayû
yeethîranagia mbûri cionthe amwe
îgaciînûkia mûciî.

Wamayû yathiire mbere kûrîithia ûgu
mwanka Njerû amîenda mûno. Ntugû
cionthe Njerû aarugûragîra mbûri
akeengîiria naagu kîthakaani Wamayû
îgatinda îrîithîtie.

Ûgoro kenda mbûri ciînûka, Njerû
aacinagîra, “Î Wamayûûû, Wamayû
nthenge aba îrîithagia mbûri na kwania
îkaania, î Wamayû, Wamayû ringa mbûri
ciîyeî *bûû!... bûû! ...*” *Ka ka, ka, ka*, Wamayû
yatharagia mbûri îgaciîngaînga njîra ya
mûciî.

Biûria:

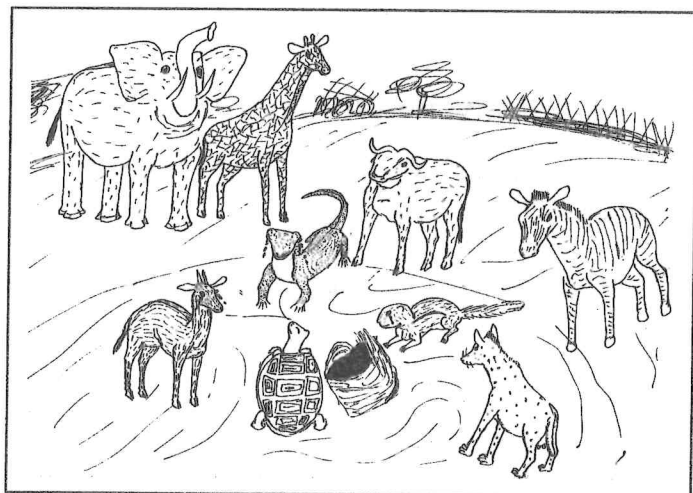
1. I kû Wamayû yaumire?
2. N'ûû arî mwene Wamayû?
3. I mantû marîkû matarî ma wîthîre
Wamayû yaarûthaga?
4. Ûrîthûgaania rûgono rûrû i rwa mma? I
kî?

Mûtungo

Imbendeete mbûri mûno.

Nthenge îra ndeerwe i baaba
yîitagwa.....

Ncaana na Mûrinya wa yo

Tene mûno ncaana nîenjîite mûrinya wa yo
wa gûkaraga. Ntugû îmwê îkûthi kûgwîma,
karabuutia kaaya kaathûngîra ku. Ncaana
îgûcooka, îkîthûngîra yeegua *burrr*. Ncaana
yaûria, “Nûû arî mûrinyaani wakwa.”

Karabuutia kaina,

“I Kabuthia akwoya ndagara,

I kabuthia akwoya ndagara.

Na tûnyamû twake arî na tu,

twa kûthiria ncaana mûthimo.”

Ncaana yeegua ûgu yamaka mûno. Yaugia
yathi. Yugîitie yakomana na nduru. Nduru

yamîûria, “Muntû mûnyanya ncaana, n’ata
wamaka ûûgû.”

Ncaana yamîcookeria yamîîra, “Înu na ti
nyamû îrî mûrinyaani wakwa!”

Nduru yamîîra “Tûthi nkoone.” Ciathi
nduru yaûria, wabûra ncaana yaûriirie.
Karabuutia kaina wabûra, kauga,

“I Kabuthia akwoya ndagara,

I Kabuthia akwoya ndagara.

Na tûnyamû twake arî na tu,

Twa kûthiria ncaana mûthimo.”

Ciegua ûgu ciamaka mûno. Ciaugia rwîro.

Ciathi ciakomana na nthia ciamîîra,
wabûra. Ciarîikana na njogu ciamîîra
wabûra. Cionthe ciamaka mûno bûra
nyamû înu yaragia na maûri mûno.

Nkuru yakomana na nyamû inu ikîrîraga.

Yaciûria, “I mbi bûkûrîrîra?” Ncaana

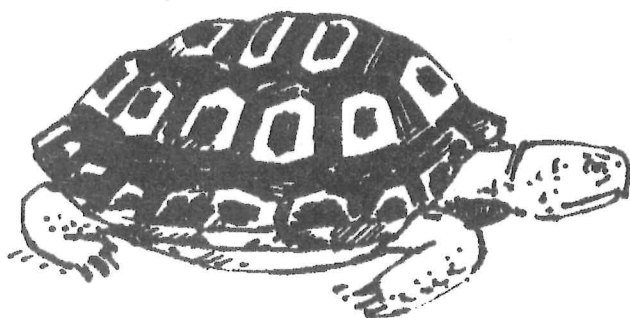
yacookia, “I nyamû îremeere mûrinyaani
wakwa”. Nkuru yatheka yaciûria, “Nyamû
inu cionthe ciaremwa i kanyamû kaniini?”

Nkuru yathi yaûria, “N’ûû arî mûrinyaani
ûyû wakwa?”

Karabuutia gaacookia,

“I Kabuthia akwoya ndagara,
I Kabuthia akwoya ndagara.
Na tûnyamû twake arî na tu twa
kûthiria ncaana mûthimo.”

Nkuru yaûria kaîrî. Kaginyo kaina
wabûra.” Nkuru yathûngîra mûrinyaani
yaaruta karabuutia yakagwata na njara.
Ncaana îgîkagwata îkaûraga kaamonyoka
kaabuurûûka. Ngono na ntaî ciathirîra agu.

Biûria

1. I mbi yenjîite mûrinya?
2. I mbi yarî mûrinyaani?
3. I nyamû igana ciaremirwe I kûrûta
karabuutia mûrinyaani wa ncaana?
4. N'ûû aarutîite karabuutia?

Kîra Gîatûmaga Mwana wa Kayûgû Arega Kûgûrana

Mîgambo Îmîgeni:

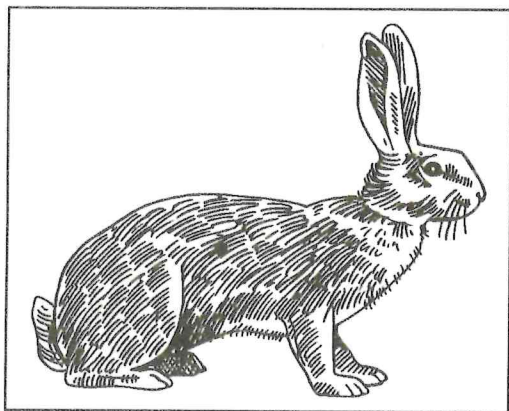
...îtheto ...rûriitho...were...nguû

Mwana wa kayûgû naakarîite mûno
atagûreene. Kayûgû aakaraga
akîthûgaanagîria ûntû bûbu mûno, mûno.
Ateegagua arî ûmûganîre mwana wake
atagûreene.

Ntugû îmwê, kayûgû eeta mwana wake.
Amûûria, "Mwan'wakwa, i kî n'ûntû
ûtagûranaga?"

Mwana amwîra, "Inthûgaanagia mûno, na
ngakwîra gîtûmi. Mbonaga nkagûra mwarî
wa nkuru nwa atuîke mûka ûmwega n'ûntû
arî ûûme bwingî mûno. Îndî na rîo
ngacooka nkoona naaragia mûno na arî
ûrongo bûûi. Gîku i kîo kîgiragia
mmûgûra."

Îthe amwîra, "Mwana wakwa ûtikaagûre
mûka wa ntheto. Ntheto ti mbega."

Mwana wa kayûgû eera îthe, "Kinya
inthûgaanagia kûgûra mwarî wa njoka,

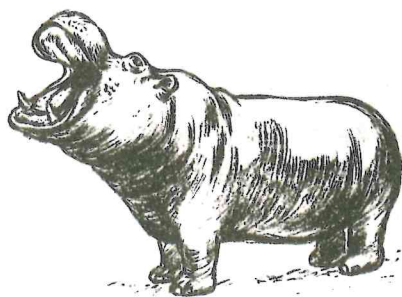
kambonaga njoka itiendaga gûkara
igîikagîra nguo inkûrû na irî rûriitho mûno.
Kwogu nkoona ntiûmba kûmûgûragîra
nguo cia imbia rîonthe na kwîragwa
nguutû n'ûntû bwa rûriitho rûra

Kayûgû keera mwana wako, "Ûtikaagûre
mûka ta ûyu n'ûntû mbeeca ira
ûgaatûmagîra ûkîmûgûrîra nguo ûkeegua
irî inyingî mûno. Rûriitho na ru ti rwega".

Mwana wa Kayûgû eera îthe, "Imbonaga
mwarî wa kurû arî.ûmûthongi mûno. Îndî
n'we mabîtia maake i kwîgua mûthûûro
wake ûtieteereka. Arî mûthûûro mûno.
Athûûraga i gantû kaniini. Gîku i kîo
kîgiragia mmûgûra."

Îthe amwîra, "Ûtikaagûre mûka wa îtheto.
Akaathûûraga akatheta mûno".

Mwana auga, "N'wa ngûre mwarî wa nguû
nwa bûra arî ûmûnene na ûmûnoru mûno.
Mûka ta ûyu atiûmba kûmenyeera mûciî
bwega na atiûmba kûruta ngûgî imwe i
kûnenea."

Mwana wa
kayûgû aacooka
eera îthe,
"Mwarî wa mbiti

ng'oo n'ûmwega mûno. Îndî i mwamba.
Ntimûgûra n'ûntû bwa wamba."

Îthe aakira kii. Amwîra, "Mama monthe i
mantû ma mma, mwana wakwa. Îndî
kagwîbendeete gwenka n'ûntû ûtakwenda
kûgûrana? Ûrongo ti bwega, na ti were
bûthwanagwa."

Biûria:

1. I gîtûmi kîrîkû mwan'wa Kayûgû
eeyanire gîa kûrega kûgûra mwar'wa
njoka?
2. I mwarî waû mwan'wa Kayûgû
aregaga kûgûra n'ûntû i mwamba?
3. N'ata rûgono rûrû rûgûtûrutana?

THARAKA UNIVERSITY
LIBRARY

Njoana Mûbaatithania

Yiesû aakûrîre Nasareethi.

Agûkinyia ûkûrû bwa mîanka mîrongo îthatû,
aumire Nasareethi aathi aathiûrûûka
nthîgûrû ya Paresitina.

*Mârîitwa ma gûntû ndeeni ya Bibiria imaandîkûtwe
na s bantû a c.*

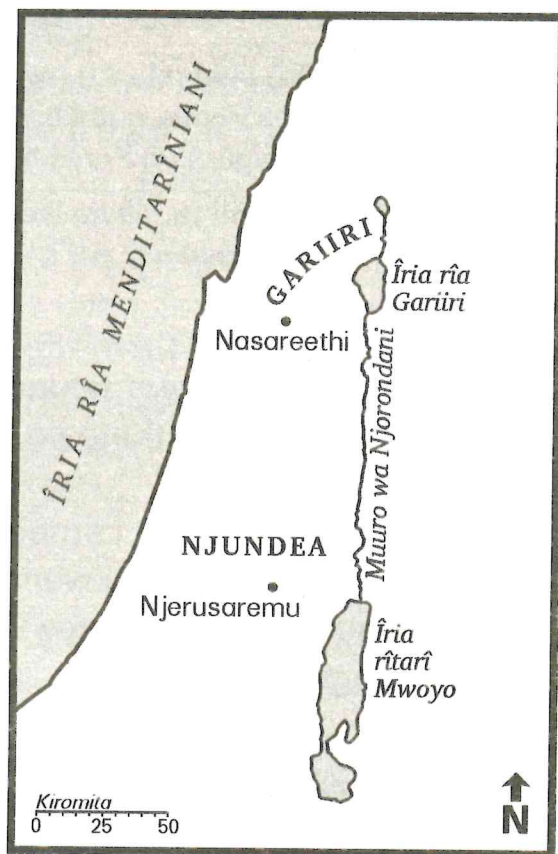
Îgiitani rîru, muntû wetagwa Njoana
mûbaatithania aathi bwa rwanda rwa
Njundea gûtûmîiria ntheto ya Ngai.

Eeraga antû, îlireeni meeyia meenu
na bûrûthage bûra Ngai akwenda
n'ûntû Ngai arî akubî kûûya
aathanaga arî mûnene.

Njoana ûyû n'we n'ûra kîroria lcaaya
aaragiîria rîra augaga, muntû
nagûtûmîiria
rwanda akiugaga, Theriani njîra ya

Mwathani, rûngariani kûra agaakûrûkîira

Njoana eekagîra nguo yaatumîitwe na
guaya
ya nkamîira, na noogaga mûkanda
kauna.

Aariyaga ngige na ûkî bwa mpiri birî
irio biake.
Antû baingî ibaayaga kûmûthikîiria.

Baumĩite bwa taũni ya Njerusaremu,
nthĩgũrũ ya
Njundea na bwa taũni ira ciarĩ

akubĩ na ikumbo rĩa muuro wa
Njorondani.

Antũ baumbũra meeyia maa,
Njoana naababatithagia rũũyĩni
rwa muuro wa Njorondani.

Njoana akwona Abaricai baingĩ baayĩte
kaingo ababatithia, aabagondokeere
abeera, Biũ bũkari ta njoka,
nũũ wabũkaniirie abwĩra bũkuthũke
mũthũũro wa Ngai ũra ũũyĩte?

Ngai akabwa ikaanũkia nthũti.

Njoana aathi na mbere kûbeera,
"Nwanga bûkarûthaga mantû mara
makoonanagia
atî na mma bûkwîrira meeyia meenu."
Bûtikaathûgaanie bûgaatethua i kuuga,
"Tiû tûrî ba rûrîyo rwa Îburaîmu!
Na imma gankûbwîra, Ngai nwa
atuîkithie
kinya maiga mama aana ba
Îburaîmu."

Muntû akûûraga mûtî na mîri mîene
akaubîithia wegua ûticiaraga rûciaro
rweга.

Wata ûgu nwabu
Ngai akaabûyûkia bûrî antû ba mana
na abwîngatie buume rûrîyoni rwa
Îburaîmu.

Niû ndîbûbaatithia na rûûyî kwonania
bûkwîrira meeyia meenu na bwatiga
kwîyia.

Îndî kûrî we aayîte nyuma yakwa
na akaabûbaatithia na Kîrundu
ûmûtheru
na abûtuîre îgamba.

N'we arî îgweta rîînene nkûrûki yakwa.
Niû ningwa ntiagîrîte wa kûmûkamatîra
iraatû biake.

N'we akagiitîra antû bonthe îgamba,
aathûrane bara beega na bara
bathûûku wata bûra mûrîmi
aathûranaga mwere na maûngû.

Akaiga antû bara beega ûkaroni
bwega îgûrû wata bûra mûrîmi
aigaga irio îkûmbîîni.

Antû bara bathûûku nabo
abagere mwankini wa nkoma
babîîre noogo bathire
watabûra maûngû mabîîthagua
na mwanki.

Îgiita rîru Yiesû auma bwa Gariiri
aathi bwa muuro wa Njorondani naara
Njoana aabaatithagîria antû.

Yiesû eera Njoana, Mbaatithia.
Njoana eenda kûrega akîmwîraga,
Ka ûûyîte nkûbaatithia? Woû
i woû ûbatîîrue ûmbaatithia îndî
ti niû!

Îndî Yiesû amûcookeria amwîra,
Itû mbaatithia îîndî kaingo
twingia kwenda kwa Ngai.

Rîru irîo Njoana eetîgîîrie kûbaatithia
Yiesû.

Yiesû akûrîîkia kûbaatithua,
aumîra rûûyîîni.

Na warîru îgûrû rîarugûka,
oona Kîrundu wa Ngai amwîndamîrîite
ta îcea aagwîrîira îgûrû rîake.

Kayû ka Ngai kauma bwa îgûrû kauga,
ûyû n'wee mwana wakwa ûra mbendete
mûno. Naankenagia mûno.

(Mathayo 3:1-17)

Biûria

1. I kû mantû mama marî rûgonooni rûrû makarîkire? Raitha maapu. Kûrî bantû ûkwona Nasareethi? Kûrî îria ûkwona agu akubî?
2. Rûgono rûrû i rwa Kîîtharaka?
3. Mwandîki nakwarîîria muntû waarîo mbere yake. N'ata muntû ûyu eetagwa?
4. Njoana atûûraga rwanâ. I mbi eekagîra?
5. I mbi antû baumbûraga rîra Njoana agûtûmîîria?
6. N'ata Njoana augire mantû meegiî mûntû ûra akaaya nyuma yake?
7. N'ata maûngû marûthagwa nyûma ya mwere kûbûûrwa? Ceria centenci îra îkuuga ûgu.
8. Yiesû neeyanire ngerekano kîrî antû rîra abatithiirue. N'ata Mûrungu arûthire kûmenyithia antû Yiesû i mwana wake? Ceria bantû ara akuuga bu.

Teacher's "Guide"

For the teacher: Each of these stories serve several instructional purposes. They are for enjoyment, but also designed to give your students practice reading not isolated words but also whole phrases smoothly, in Kitharaka. It is hoped that the students will not just read orally, but read silently to get information, and will think about the story, developing their higher level cognitive skills, such as prediction, comparison, life application, critical thinking and evaluation.

These are the steps for each lesson:

- 1. Decoding:** Mígambo ya Kùthooma: Examine the more difficult words together with the class. Do not tell students a word, unless no one is able to figure it out! Let them analyze a difficult word syllable by syllable and then read the whole word. It is recommended that you write these words on the chalkboard.
- 2. Reason to read:** Try to ask the students one question which will motivate them to read each story. This will help them to read with their minds fully engaged. For example, for the story Gùtirî Wega bùrî Nthî, you can say, "Read this story to find out who dies!"
- 3. Comprehension:** You may think of additional questions to ask the students at the end of each story besides the ones you are given. Please try to include some questions which require more thinking than a simple recitation of factual information (Example: Who was wiser, the hyena or the rabbit? Why do you think so? How big was the snake? How can you tell? etc).

Your class will probably be able to read one or two stories per week at first. The stories are much longer toward the end of the book, when the children may

only be able to read one per week. A few stories have been divided into two Parts. We hope the students will be anxious to see how they end the next day!

4. Writing activities: Please encourage the students to progress with their writing skills. You may ask them to answer some of the comprehension questions in writing, rather than orally. You may also want to devise your own spelling activities, using a few words from each story.

Mantû ma mwarimû:

Ngono ino irî na mantû mwanya mwanya mara ikûrutana. I cia gûkeneerwa na gûteetheeria arutwa kwîrutana kûthooma mariîtwa na centenci cia Kîîtharaka bwega. Nkûrûki, itûkwîrîgîîra arutwa bakaûmba kwithooma barî amwe wana kinya kwîthoomera na nkoro bongwa bakîereagwa kîra rûgono rûkwaarîîria wa amwe na kûruthûgaanîria. Ngono ino igateetheeria aana gûkûria mathûgaania maa gûkûrûkîîra kûthûgaania bûra gûgaakarîka, kûbuanaania, kûringithania ngono na mîtûrîre yaao, kûthûgaanîria macookio matarî rûgonooni na kûthimania mantu.

Bûra ûkaathoomithangia:

1. Decoding: Mîgambo ya kûthooma: Raitha mîgambo îmîgeni amwe na arûta baaku. Ûtikaabeere bûra mûgambo nwa ûmwe ûkuuga mwanka rîra bakaaremwa cwe. Arutwa bagaanie riîtwa bathoome tûcuncî twa rîo rîru bacooke bathoome riîtwa rîonthe. **Waandîke mariîtwa kîbaaûûni.**

2. Reason to read: Cûûgia kûûria aana kîûria kîmwe kîra gîgaatûma beenda kûthooma rûgono. Gîku i kîo gîgaateetheeria aana kûthooma bakîereagwa n'ûntû

043/2026

kûrî kîra bagûceria rûgonooni wa bâra bakûthooma. Kwa ngerekano, rûgonooni rûrû; Gûtirî Wega bârî Nthi, nwa guuge, "Thooma rûgono rûrû woone n'ûû agaakua."

3. Comprehension: Nwa ûthûgaanîrie biûria bingî bira ûûmba kûûria arutwa nyuma ya kûthooma rûgono îgûrû rîa bibi ûnenkeretwe. Cûûgia kûûria aana biûria bira bigaatûma bathûgaania na inya mûno ta kûûria kîûria gîtarî na îcookio rûgonooni. Kwa ngerekano, n'ûû aarî mûûgî nkûrûki, i mbiti kana i kayûgû? I kî gîtûmi? N'ata njoka yaagana? N'ata ûkûmenyanga? Kîrî ngono cia mbere kîraci gîaku kîaûmba kûthooma ngono ithatû wa kîra kiumia. Nyumaani ngono ikeethirwa irî ndaaya ma, rîru aana nwa bathoome ngono ciîrî wa kiumia. Ngono imwe n'indaaya mûno. Kwoogu nigaanîitue maita maîrî, rûgono rwa 1 na rwa 2. I tûkwîrîgîrîra aana bathooma rûgono rwa 1bakeethîrwa barî na wîru bwa kwenda kûthooma rûgono rwa 2 bamenya bâra rûkaathiranga kana bâra gûgaakarîka.

4. Writing activities: Îkîra aana wîru bwa kwenda kwandîka. Nwa ûbeere baandîke macookio ma biûria bimwe mabukuuni maao bantû a gûcookia barî amwe ta rwîmbo.

Kwandîka Nwa ûcwe kinya njîra îngî ya gûtûma baandîka. Nwa ûbaandîkithie mariîtwa ta mataano ûgu kuuma rûgonooni. Nwetwe ngerekano ngonooni cia mbere itaano.

Tharaka Language Project, P.O. Box 7 Marimanti

Bible Translation Literacy P.O. Box 44456 Nairobi